

ГРАМАТИЧНІ ТРУДНОЩІ ПЕРЕКЛАДУ НІМЕЦЬКИХ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

У статті виявлено й досліджено лексичні та граматичні труднощі перекладу німецьких науково-технічних текстів українською мовою, проаналізовано причини їх виникнення та запропоновано можливі прийоми перекладу з метою досягнення адекватності.

Ключові слова: переклад, перекладознавство, науково-технічна література, лексичні та граматичні труднощі, перекладач, текст, прийоми перекладу.

Переклад, як і більшість явищ у природі, у житті та діяльності суспільства, є багатограним об'єктом вивчення. Питання перекладу можуть розглядатися з різних точок зору – історико-культурної, літературознавчої, мовознавчої, психологічної. У запропонованій статті розглянуто морфологічні та синтаксичні проблеми перекладу науково-технічної літератури, проаналізовано можливі помилки під час передачі граматичних явищ науково-технічної літератури та з'ясовано причини їх виникнення.

Попитових до вибору теми стали можливі перекладацькі помилки, зумовлені розбіжностями в складі мовленнєвих стилів двох різних мов [3, с. 274]. Ці розбіжності викликають певні практичні труднощі під час перекладу, проте не означають неможливості знайти функціональний відповідник.

Актуальність та необхідність такого дослідження зумовлюється тим, що норми писемної наукової мови з часом змінюються, чиниться значний вплив розмовно-

го жанру, тяжіння до економії, стислості висловлювання. З цією метою вживаються слова, що замінюють цілі речення або словосполучення, відповідники яких не існують в українській мові. Проте, головну небезпеку, що впливає із вживання таких економних форм, науковці вбачають у тому, що в таких структурах розпливчатими стають семантичні розбіжності, зникає враження власного ставлення [6, с. 39]. Під час перекладу німецьких науково-технічних текстів українською мовою виникають труднощі, пов'язані зі значними розбіжностями в структурі обох мов, адже як формально, так і за змістом лексичні й граматичні системи мови перекладу та вихідної мови не збігаються.

Мета дослідження полягає в тому, щоб виявити лексичні й граматичні труднощі, з якими найчастіше зустрічається перекладач науково-технічної літератури, здійснити їх докладний перекладознавчий аналіз і встановити закономірності та особливості застосування своєрідностей вихідної мови та мови перекладу.

Об'єктом дослідження є синтаксичні конструкції та морфологічні елементи, що піддаються певним трансформаціям під час перекладу з німецької мови українською, та їхні українські відповідники.

Предметом дослідження є трансформації синтаксичних конструкцій та морфологічних елементів німецької підмови науки та знаходження їхніх відповідників в українській мові.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що: а) здійснено класифікацію граматичних труднощів перекладу науково-технічної літератури; б) розкриті спільні та відмінні риси підмов науки і техніки німецької та української мов з урахуванням розмовного стилю; в) систематизовано прийоми перекладу певних граматичних явищ.

Характерною ознакою науково-технічної літератури є точність і стислість вираження думки, з одного боку, і чітка логічна послідовність та повнота висловлювання, з іншого. Цим зумовлюється певний характер граматичних засобів, типових для цього виду літератури.

Переклад – це, насамперед, міжетекстовий, інтеркультурний процес, оскільки між вихідним текстом і текстом перекладу існують культурно, історично, ментально обумовлені варіації. Вирішальним під час перекладу є врахування жанрово-стилістичної системи словесного твору, розгляд його як функціональної єдності, виду матеріалу, що перекладається, тому що те, що є прийнятним для спеціального тексту, є водночас неможливим для науково-популярного.

Граматичними труднощами перекладу є сукупність морфологічних та синтаксичних явищ вихідної мови, що не мають прямих відповідників у цільовій мові й потребують спеціальних мовних, перекладацьких і фахових навичок перекладача. Вони потрібні для здійснення необхідних перекладацьких трансформацій з метою досягнення адекватності в перекладі.

Розглядаючи приклади перекладацьких трансформацій, не можна не погодитися з А. В. Федоровим у тому, що поділ труднощів перекладу на граматичні та лексичні є досить умовний, бо в кожній мові граматичне тісно пов'язане з лексичним, і спосіб передачі в перекладі граматичних форм і конструкцій часто залежить від їх лексичного наповнення [3, с. 270]. Як правило, в таких випадках еквівалент доби-

рається за загальним функціональним змістом. Наприклад: *«Aber da seit Adam und Eva zwar technische Fortschritte stattfanden, doch keinerlei moralische»* [4, с. 7]. – *Хоча з часів Адама та Єви технічний прогрес й заявив про себе, цього не можна сказати про моральний.*

Німецька й українська мова різняться між собою не тільки в мовно-системному, а й у мовленнєвому плані, в плані мовленнєвих традицій та особливостей вживання лексичних одиниць і граматичних форм. Отже, переклад принципово не може копіювати оригінал, він може лише відтворити його зміст засобами іншої мови. До граматичних особливостей, що впливають на морфологічно-категорійні трансформації під час перекладу публіцистичних текстів, відносяться такі: 1) розбіжності в будові мови як наборі певних граматичних категорій та форм: німецькі артиклі, наприклад, як категорія означеності/неозначеності, що визначають новизну інформації, невідомі українській мові; 2) відмінні функціональні характеристики, наприклад, різні форми однини та множини; 3) відмінне частотне навантаження активного та пасивного стану, дійсного та умовного способів, інфінітивних конструкцій тощо; 4) використання лексичних засобів для вираження граматичних категорій, коли при використанні німецького плюсквамперфекта в українському реченні з'являються «раніше, перед тим, до того»; 5) відмінна сполучуваність слів тощо [2, с. 41].

Характерні особливості науково-технічної літератури спостерігаються на рівнях лексики, граматики, прагматики та стилістичних ознак. Важливо наголосити, що хоча ці всі ознаки й наявні в будь-якій мові, проте вони не відповідають однозначно одні одним, а у кожній окремій мові виражаються своєрідно. Ця своєрідність має як кількісний, так і якісний характер. Якісна своєрідність виражається в тому, що у різних мовах для передачі тих самих відношень або характеристик вживаються неідентичні засоби мови, іноді лексичні засоби передаються граматичними й навпаки, а кількісна оригінальність виражається у різній частотності вживання тих чи інших лексичних, граматичних і стилістичних засобів.

У низці випадків максимально наближений до оригіналу варіант перекладу може виявитися неприйнятним через порушення норм української мови. Для того, щоб правильно передати зміст німецького висловлювання, необхідно підібрати оптимальні синтаксичні й семантичні структури, адже за своєю суттю зміст речення не є простою сумою значень окремих слів чи словосполучень, а інтегруючим продуктом лексичних структурних і синтаксичних властивостей своїх компонентів.

Граматичні відповідники між мовами з різними граматичними будовами у більшості випадків є лише функціональними й залежать від чинників, що можуть постійно змінюватися. Але навіть тоді, коли знайдено оптимальну структуру речення в перекладі з урахуванням усіх чинників, то виникає важлива проблема вибору найвдалішого порядку слів у реченні. Під час перекладу українською мовою це найчастіше стилістична проблема, що потребує ретельного розгляду як у стилістичному, так і в екстралінгвістичному планах. Функціональний принцип передачі синтаксичних конструкцій у перекладі базується на визначальній ролі функції речення в семантичному і експресивно-стилістичному плані. На підтвердження цієї думки пропонуємо наступний приклад: *„Nach jahrhundertelangem zivilisatorischem Ringen fordern wir endlich „Raus mit dem Krieg aus der Geschichte“. Und das, nur das,*

scheint mir auf eine Evolution hinzuweisen, in der sich der Mensch nun langsam auch sozial von der Bestie zu unterscheiden beginnt“ [5, с. 11]. Для того, щоб зробити зміст цього фрагменту зрозумілим, відповідним нормам цільової мови, важливо встановити не лише те, що каже автор, а й що він при цьому має на увазі. Врахування цього прагматичного компонента в процесі перекладу як окремого висловлювання, так і тексту стає ключовим для здійснення перекладу. З врахуванням «національної мовної картини світу» та зумовленої цією обставиною специфікою структурної будови німецького речення, переклад звучить таким чином: *Після боротьби цивілізованого людства, яка триває століття, ми вимагаємо нарешті вилучити із історії війни. Це, і тільки це є свідченням еволюції, завдяки якій людина, хоча й повільно, починає відрізнятися від звіра як істота соціальна.*

Хоча перекладацькі труднощі в галузі будь-якого функціонального стилю за своєю суттю типові, успіх адекватного перекладу залежить завжди від фонових знань перекладача, рівень яких зумовлюється, в першу чергу, його знайомством з оригіналом як фреймом, тобто розумінням типових ситуацій, закладених в оригінал [1, с. 400]. При цьому слід підкреслити роль, яку виконує та чи інша категорія мовних засобів (термінів, фразеології, характерної для відповідного жанру, синтаксичних конструкцій, що переважають у ньому, образних й емоційно забарвлених засобів лексики та граматики) у зв'язку з загальним характером змісту висловлювання. Фразеологія та загальна проблема різної сполучуваності слів у різних мовах надзвичайно суттєві як для практики, так і для теорії перекладу.

Питання про норму сполучуваності слів тієї чи іншої мови – питання все ще нове й до цього часу відносно мало вивчене. Поряд із великою кількістю беззаперечних випадків, коли буває абсолютно ясно, що те чи інше сполучення слів, що виникло в результаті перекладу, допустимо, що воно має прецеденти в оригінальних текстах або що воно, навпаки, недопустимо, неприйнятно, – існує також значна кількість випадків, коли сполучення є сумнівним. При цьому з'ясовується, що подібне питання можна поставити до цілого ряду сполучень, які ніби відходять від норми в межах того чи іншого тексту, що напрошується заміна їх більш усталеними виразами і що, тим самим, межа між тими та іншими є рухливою, хиткою. Хоча, здавалося, можливості змінного сполучення слів не можна передбачити, і вони за своєю суттю безмежні, проте вони все ж таки обмежуються нормою сполучуваності певної мови та загальним характером системи функціонального стилю, в якому вони вживаються.

Особливо яскраво це дається взначи під час перекладу науково-технічних текстів. Наприклад: *«Auch der Blick auf die Forschungsgelder ist ernüchternd»* [4, с. 17]. – *Один погляд на гроші, відпущені на дослідження, протверджує.* Переклад відступає від дослівної точності (як у виборі лексики, так і за граматичним оформленням), але пропонує варіант, беззаперечний з точки зору сполучуваності слів цільової мови. Однак, розбіжності в німецькій та українській мовах сполучуваності окремих слів, які відповідають одне одному за словниковим змістом, не є перешкодою для повноцінного перекладу: вихід із положення досягається або шляхом заміни слова, яке не вживається з іншим, наприклад: «серйозна небезпека» замість буквального перекладу «важка небезпека» для німецького виразу «schwere Gefahr»

або шляхом граматичної перебудови: *«Durch Ausnutzung und Koordination von konventionellen und modernen Produktionsverfahren kann das schlüsselfertige Haus trotz Typenstandardisierung den individuellen Käuferwünschen angepasst werden»* [5, с. 22]. – Завдяки застосовуванню та координації традиційних та сучасних способів виробництва завершений будинок, незважаючи на стандартизацію типів, може бути виконаний згідно з побажанням покупця. Німецький прикметник «*schlüsselfertig*», що складається з двох основ: іменника «*Schlüssel*» «ключ» і прикметника «*fertig*» «завершений», перекладено за допомогою лише одного українського прикметника. Таким чином, було адекватно передано зміст повідомлення й реалізовано економію мовлення, адже «завершений будинок» припускає той факт, що в ньому можна жити, тобто будинок «під ключ», що й було вилучено під час перекладу.

Отже, відбір лексичних та граматичних відповідників у перекладі науково-технічних текстів здійснюється з урахуванням наступних тенденцій:

1) пошук оптимального варіанту вираження, що відповідає завданням форми викладу й змісту стилю науково-технічної літератури;

2) прагнення авторів до досягнення «краси» та повноти стилю, різноманітності форми вираження завдяки залученню лексичних та граматичних синонімів тощо.

Таким чином, у статті виявлено та досліджено лексичні і граматичні труднощі, що виникають під час перекладу науково-технічних текстів з німецької мови українською, проаналізовано причини їх виникнення та запропоновано можливі прийоми перекладу з метою досягнення адекватності.

Серед напрямів подальших наукових пошуків доцільно зазначити глибше проведення досліджень інших труднощів перекладу науково-технічних текстів, пошук інших відповідників конкретних німецьких лексичних та граматичних явищ в українській мові та висвітлення відповідних прийомів перекладу.

Література

1. Кияк Т. Р. Теорія і практика перекладу / Кияк Т. Р., Науменко А. М., Огуй О. Д. – Вінниця : Нова книга, 2006. – 592 с.
2. Огуй О. Д. Актуальні проблеми німецько-українського перекладу / Огуй О. Д. – Чернівці : Рута, 2004. – 256 с.
3. Федоров А. В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы) / Федоров А. В. – М. : ФИЛОЛОГИЯ ТРИ, 2002. – 416 с.
4. Der Spiegel. – № 26. – Juni 2003. – S. 4-22.
5. Die Zeit. – № 11. – Mai 2005. – S. 10-29.
6. Glück H. Gegenwartsdeutsch / Glück H., Sauer W. – Stuttgart : Metzler, 1997. – 200 S.

Shtangurska I. Yu. Grammatical difficulties of translation of German scientific and technical texts into Ukrainian

The article deals with lexical and grammatical difficulties of translation of German scientific and technical texts into Ukrainian, analysis of their origin. Probable ways of translation in order to achieve validity are suggested.

Keywords: translation, translation studies, scientific and technical literature, lexical and grammatical difficulties, translator, text, ways of translation.

Штангурская И. Ю. Грамматические трудности перевода немецких научно-технических текстов украинском языке

В статье обнаружены и исследованы лексические и грамматические трудности перевода немецких научно-технических текстов украинским языком, проанализированы причины их возникновения и предложены возможные приёмы перевода с целью достижения адекватности.

Ключевые слова: перевод, переводоведение, науднотехническая литература, лексические и грамматические трудности переводчик, текст, приёмы перевода.